

Категорія справи № 473/3488/20: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 10.10.2021. Оприлюднено: 11.10.2021.

Дата набрання законної сили: 04.10.2021

Номер судового провадження: 61-12818св21



Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

04 жовтня 2021 року

м. Київ

справа № 473/3488/20

провадження № 61-12818св21

Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду: Бурлакова С. Ю. (суддя-доповідач), Коротуна В. М., Червинської М. Є.,

учасники справи:

позивач (відповідач) - ОСОБА_1 ,

відповідач (позивач) - ОСОБА_2 ,

третя особа - Веселівська районна державна адміністрація Запорізької області,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 29 квітня 2021 року у складі судді Вуїва О. В. та постанову Миколаївського апеляційного суду від 30 червня 2021 року у складі колегії суддів: Колосовського С. Ю., Локтіонової О. В., Ямкової О. О.,

ВСТАНОВИВ:

1. Описова частина

Короткий зміст позовних вимог

У жовтні 2020 року ОСОБА_1 звернулась до суду із позов до ОСОБА_2 , третя особа - Вознесенська районна державна адміністрація Миколаївської області (далі - Вознесенська РДА), про визначення місця проживання дитини.

Позовна заява обґрунтована тим, що з 25 серпня 2018 року вона перебуває

у шлюбі з відповідачем від якого мають доньку ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 .

З січня 2020 року вони з відповідачем припинили сімейні стосунки, які відновляти не збираються, у зв'язку з чим вона переїхала проживати до своїх батьків. Дійти згоди щодо місця проживання доньки, яка наразі проживає

з відповідачем, їм не вдалося. Від сусідів їй відомо, що відповідач зловживає спиртними напоями, не працює, вихованням доньки не займається.

Посилаючись на те, що вона створила кращі умови для дитини, має самостійний дохід і постійне місце проживання, ОСОБА_1 просила суд визначити місце проживання малолітньої доньки з нею.

У листопаді 2020 року ОСОБА_2 пред'явив зустрічний позов до ОСОБА_1 про визначення місця проживання дитини.

Позовна заява обґрунтована тим, що з січня 2020 року подружні відносини

з ОСОБА_1 припинені у зв'язку з тим, що остання поїхала проживати до своїх батьків, залишивши доньку на нього. Хоча й до свого від'їзду проживала

в окремі кімнаті та не займалась донькою, яка від народження хворіє

та потребує постійного лікування.

Дитина повністю знаходиться на його утриманні та вихованні і почуває себе

у комфортних умовах, а ОСОБА_1 перебуває на обліку у лікаря психіатра, знаходиться під впливом своїх батьків, які переслідують матеріальний інтерес,

а тому просив визначити місце проживання доньки з ним.

Короткий зміст рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області

від 29 квітня 2021 року, залишеним без змін постановою Миколаївського апеляційного суду від 30 червня 2021 року, в задоволенні позову ОСОБА_1 відмовлено. Позов ОСОБА_2 задоволено. Визначено місце проживання малолітньої ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , разом з її батьком ОСОБА_2 .

Суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, враховуючи психофізіологічні особливості малолітньої дитини, а також виходячи з балансу інтересів дитини та її батьків, дійшов висновку про відсутність підстав для задоволення первісного позову. У зв'язку з чим обґрунтовано на підставі статей 141, 160, 161, 171 СК України та статті 29 ЦК України визначив, що встановлення місця проживання дитини з батьком буде максимально відповідати інтересам дитини.

Узагальнені доводи касаційної скарги

У липні 2021 року ОСОБА_5 подала до Верховного Суду касаційну скаргу у якій, посиляючись на неправильне застосування судом норм матеріального права

та порушення норм процесуального права, просила оскаржувані судові рішення скасувати і ухвалити нове рішення, яким задовольнити первісний позов

та відмовити у задоволенні зустрічного позову.

Касаційна скарга мотивована тим, що суди не надали належної оцінки тому,

що тільки мати знає як саме повинна виховуватись дівчинка. Крім того, зазначає про відсутність висновку Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах.

Доводи інших учасників справи

У вересні 2021 року відзиви на касаційну скаргу подали ОСОБА_2 та Вознесенська РДА, у яких просили касаційну скаргу залишити без задоволення,

а оскаржувані судові рішення - без змін. ОСОБА_2 зазначав, що донька вже два роки проживає з ним та саме він займається її доглядом, вихованням, утриманням і лікуванням.

Рух справи у суді касаційної інстанції

Ухвалою Верховного Суду від 06 вересня 2021 року відкрито касаційне провадження у справі № 473/3488/20, витребувано її з Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області.

Фактичні обставини справи, встановлені судом

З 25 серпня 2018 року сторони перебували в зареєстрованому шлюбі. Від шлюбу мають спільну малолітню доньку ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 .

З січня 2020 року подружжя мешкає окремо, дитина залишилася проживати

з батьком.

Згідно з показів свідків ОСОБА_7 , ОСОБА_8 , а також письмових доказів (а. с. 7-10, 105-111, 143) встановлено, що ОСОБА_1 зареєстрована

та проживає по АДРЕСА_1 в будинку батьків, працює на сезонних польових роботах, отримує тимчасові заробітки, за місцем мешкання характеризується позитивно. Сім'я ОСОБА_9 отримує прибутки від сезонних робіт та оренди землі, відносини в сім'ї доброзичливі.

Відповідно до акта обстеження умов проживання від 28 лютого 2020 року ОСОБА_1 мешкає разом з батьками в житловому будинку з частковими зручностями, що складається з трьох окремих кімнат (в тому числі двох житлових), санітарно-гігієнічні умови в будинку задовільні. Будинок облаштований необхідними меблями та побутовою технікою. Для дитини створені необхідні умови.

ОСОБА_1 перебуває на диспансерному обліку у лікаря-психіатра з діагнозом: легка розумова відсталість. Рішення про визнання її недієздатною

не приймалося.

Відповідно до показів свідків ОСОБА_10 , ОСОБА_11 , ОСОБА_12 ,

а також письмових доказів (а. с. 36-43, 45-51) встановлено, що ОСОБА_2 проживає без реєстрації по АДРЕСА_2 в будинку матері, отримує тимчасові заробітки від проведення ремонтних робіт, а також тимчасову допомогу при народженні дитини, за місцем мешкання характеризується задовільно.

Згідно акту обстеження умов проживання побутових умов проживання відповідач мешкає разом з матір'ю та донькою ОСОБА_3 в житловому будинку з частковими зручностями, що складається з двох кімнат та веранди, санітарно-гігієнічні умови в будинку задовільні. Будинок облаштований необхідними меблями. Для дитини створені необхідні умови. Дитина забезпечена необхідним харчуванням, одягом, меблями (а. с. 41).

ОСОБА_3 має захворювання (синдром лікворо-судинних розладів, підвищена нерво-рефлекторна збудливість) та потребує лікування.

Згідно з висновком органу опіки та піклування Вознесенської районної державної адміністрації Миколаївської області від 14 грудня 2020 року доцільним є визначення місця проживання ОСОБА_3 з батьком.

2. Мотивувальна частина

Позиція Верховного Суду

Згідно з частинами першою, другою статті 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України) завданням цивільного судочинства

є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Суд та учасники судового процесу зобов'язані керуватися завданням цивільного судочинства, яке превалює над будь-якими іншими міркуваннями в судовому процесі.

Відповідно до частини третьої статті 3 ЦПК України провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Згідно з частиною другою статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження судових рішень, а саме рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанови суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно у таких випадках: 1) якщо суд апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні застосував норму права без урахування висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду, крім випадку наявності постанови Верховного Суду про відступлення від такого висновку;

2) якщо скаргник вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні; 3) якщо відсутній висновок Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах; 4) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 411 ЦПК України. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої статті 389 ЦПК України, є неправильне застосування судом норм матеріального права

чи порушення норм процесуального права.

Перевіривши доводи касаційної скарги, а також матеріали справи, колегія суддів дійшла висновку, що касаційна скарга не підлягає задоволенню з огляду на таке.

Мотиви і доводи, з яких виходить Верховний Суд, та застосовані норми права

Відповідно до частини третьої статті 51 Конституції України сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою статті 7 Сімейного кодексу України (далі - СК України) сімейні відносини можуть бути врегульовані

за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (частина третя статті 11 Закону України «Про охорону дитинства»).

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного

з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання

і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги

до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних

і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини

до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція про права дитини), держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

У частині першій статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч

їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поводяться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до частин другої, четвертої статті 29 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України) місцем проживання фізичної особи у віці від десяти

до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання

не встановлено за згодою між дитиною та батьками або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини. Відповідно до частини першої, другої статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом.

Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення.

Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання

з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвиткові дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі

«М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження

її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення

її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі,

що не є неблагонадійним (параграф 76).

У параграфі 54 рішення Європейського суду з прав людини «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року, заява N 31111/04, зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Зокрема, стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

не надає батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю

чи розвитку дитини.

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання,

й у першу чергу повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи

із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого

з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

Відповідно до пункту 1 статті 3 Конвенції про права дитини дитина наділяється правом на те, щоб її найкращі інтереси оцінювалися і бралися до уваги

як першочергове міркування при прийнятті відносно неї будь-яких дій або рішень як у державній, так і у приватній сфері. Найкраще забезпечення інтересів дитини - це право, принцип і правила процедури, які засновані на оцінці усіх елементів, що відображають інтереси дитини у конкретних обставинах. При оцінці

та визначенні найкращих інтересів дитини з метою прийняття рішення про застосування тієї чи іншої конкретної міри належить діяти в наступному порядку: 1) з урахуванням конкретних обставин справи слід визначити, в чому полягають відповідні елементи оцінки найкращих інтересів, наповнити їх конкретним змістом і визначити значимість кожного з них у співвідношенні з іншими;

2) з цією метою необхідно слідувати правилам, що забезпечують юридичні гарантії та належну реалізацію цього права.

При оцінці та визначенні найкращих інтересів дитини підлягають врахуванню наступні базові елементи: (а) погляди дитини, (б) індивідуальність дитини,

(в) збереження сімейного оточення і підтримання відносин, (г) піклування, захист і безпека дитини, (ґ) вразливе положення, (д) право дитини на здоров'я, (е) право дитини на освіту (висновок, викладений у постанові Верховного Суду

від 04 серпня 2021 року у справі № 654/4307/19).

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини

і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

У постанові Верховного Суду від 14 лютого 2019 року в справі № 377/128/18 (провадження № 61-44680св18) вказано, що «тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною (як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують

її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку».

Відповідно до частин п'ятої, шостої статті 19 СК України орган опіки

та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору

на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь

у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи. Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він

є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Згідно висновку органу опіки та піклування Вознесенської районної державної адміністрації Миколаївської області від 14 грудня 2020 року доцільним

є визначення місця проживання ОСОБА_3 з батьком.

Визначаючи місце проживання дитини, суд першої інстанції, з яким погодився апеляційний суд, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме,

що і батьком і мамою створено належні умови для виховання та розвитку дитини, разом з тим, виходячи із найкращих інтересів дитини, встановивши,

що відповідач з моменту народження доньки та до фактичного розлучення сторін на відміну від позивачки набагато більше уваги приділяв доньці, її стану здоров'я, вихованню, дозвіллю, приймаючи до уваги стан здоров'я ОСОБА_3, яка потребує посиленого догляду та лікування, усталений спосіб життя дитини з батьком протягом значного періоду часу, обґрунтовано визначив місце проживання дитини з батьком.

При вирішенні спору судами першої та апеляційної інстанції враховано, що спір стосується вкрай чутливої сфери правовідносин, враховано ставлення обох батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, вік дитини, стан її здоров'я, турбота та піклування про неї, а також наявність у них роботи, заробітку, забезпеченості житлом та інших соціальних факторів, які вказують про їхнє відношення до утримання і виховання сім'ї та дитини, наміри і можливості виховувати малолітню доньку як повноцінного члена громадянського суспільства. При цьому суд виходив із першочергового значення та оцінки саме найкращих інтересів дитини.

Колегія суддів зазначає, що мати дитини, який безумовно відіграє важливу роль у житті дитини, має право та обов'язок піклуватися про здоров'я дитини, стан

її розвитку, незалежно від того, з ким дитина буде проживати.

Щодо доводів касаційної скарги про те, що дитина не може бути розлучена

з матір'ю, оскільки тільки мати знає як саме повинна виховуватись дівчинка, Верховний Суд вказує на те, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини. При вирішенні цієї справи, серед іншого, суди попередніх інстанцій керувалися установленими та тривалими зв'язками батька та доньки, з огляду на те, що вони тривалий час проживають разом, а отже, проживання дитини

з батьком буде відповідати найкращим його інтересам.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Перевіривши правильність застосування судами норм матеріального

і процесуального права, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, а оскаржуваних судових рішень без змін.

Керуючись статтями 400, 401, 402, 416, 419 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Касаційну скаргу ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Рішення Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області

від 29 квітня 2021 року та постанову Миколаївського апеляційного суду

від 30 червня 2021 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту

її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді:

С. Ю. Бурлаков

В. М. Коротун

М. Є. Червинська